

ERMENİ MESELESİ'NDE BİLİMSEL ETİK VE YÖNTEM

(THE ARMENIAN QUESTION:
SCHOLARLY ETHICS AND METHODOLOGY)

Erman ŞAHİN

Araştırmacı-Yazar
erman.sahin4@gmail.com

Özet: *Ermeni gazeteci Hrant Dink'in trajik bir suikast sonucu hayatını kaybetmesinin ardından, Temel Demirer ve Sibel Özbudun tarafından "1.500.001'inci Ahbarik" başlığı altında Ermeni Meselesini ele alan bir makale kaleme alındı. Dink gibi önemli bir şahsiyetin öldürülmesine ahlaki olarak tepki göstermek anlaşılır ve gerekli ise de, yazarlar makalelerinde bunun çok ötesine gitmekte ve trajik 1915 olayları üzerine polemığe girmektedirler. Ayrıca makalede kullanılan alıntılar ve atıfta bulunulan kaynaklarla ilgili olarak bazı etik sorunlar öne çıkmaktadır. Nitekim yazarların dipnotları dikkatle kontrol edildiğinde aslında yazarların referans verdikleri eserleri görmedikleri ancak bunlara atıfta bulunan başka yazarlardan (referans hatalarıyla birlikte) kopyaladıkları görülmektedir. Bu makale spesifik örnekler vererek bu konulara değinecektir.*

Anahtar Kelimeler: *Temel Demirer, Sibel Özbudun, Ermeni Meselesi, Etik.*

Abstract: *Following the assassination of the renowned Turkish Armenian journalist Hrant Dink, two Turkish authors, Temel Demirer and Sibel Özbudun, published an article dealing with the Armenian question entitled "1,500,001st Ahbarik". While it is understandable and necessary to express moral outrage over the murder of an important intellectual as Dink, the authors' article goes beyond this point, and engages in polemics over the tragic incidents of 1915. Moreover, the quotations and footnote citations presented by the authors in their article raises certain ethical questions since on close inspection, these reveal that the authors have not actually seen or checked the sources they cite. Rather the two authors copied the references from different authors with citation errors and hence without proper acknowledgment. This article will discuss these points by presenting specific examples.*

Key Words: *Temel Demirer, Sibel Özbudun, Armenian Question, Ethics.*

Giriş

Ermeni gazeteci ve yazar Hrant Dink'in trajik bir suikast sonucu hayatını kaybetmesinin ardından, Temel Demirer ve Sibel Özbudun tarafından "1.500.001'inci Ahbarik" başlığıyla bir makale kaleme alındı. Çeşitli ideolojik dergilerde yayımlandıktan sonra makale son olarak bu iki yazarın makalelerinin toplu olarak yayımlandığı, *Hayır Evet'ten Önce Gelir, Hukuk(suzluk) Yazıları* başlığını taşıyan ve Ütopya Yayınevi (2008) tarafından basılan kitapta yer aldı.¹ Ermeni ve Türk toplumları arasında bir köprü olan Dink, Türkiye'nin değerli bir gazetecisi ve düşünürü idi. Öldürülmesi gibi üzücü ve çirkin bir olaya ahlaki olarak tepki göstermek anlaşılır ve gerekli ise de, yazarlar makalelerinde bununla sınırlı kalmamakta konuyu çok daha farklı bir boyutta tartışmaktalar. Yazarların makalelerinin başlığının, İngiliz gazeteci ve yazar Robert Fisk'in formüle ettiği "1,5 milyon + 1" ifadesine paralel bir şekilde verildiği gözlenmektedir. Böylece durum öyle bir boyut kazanmaktadır ki Hrant Dink soykırım tartışmalarına alet edilmektedir.

"Soykırım" olarak tanımladıkları 1915 Ermeni tehcirine değinen yazarlar, bahse konu makalede bazıları oldukça tartışmalı olan çeşitli sonuçlara varmaktadırlar. Yalnız bunu yaparken yazarların tutumu ve makaleleriyle ilgili oldukça ciddi bazı "teknik ve etik" sorunlar öne çıkmaktadır. Esas olarak söz konusu makaledeki bu tür "teknik ve etik" sorunlar üzerine eğilen bu kısa yazı, "1915 olaylarının" kapsamlı bir değerlendirmesini yapmayı hedeflememektedir.

Teknik Sorunlar

Makale yakından incelendiğinde, yazarların "Ermeni soykırımı" olarak tanımladıkları 1915 olaylarına yeterince hâkim olmadıkları ve konuya ideolojik ve oldukça dar bir çerçeveden yaklaştıkları göze çarpmaktadır. Makale ayrıca kullanılan alıntılar ve atıfta bulunulan kaynaklar bakımından da oldukça sorunlu görünmektedir. Buna ilaveten, yazarların adını andıkları çeşitli kişiler üzerinde de yeterince bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır.

Haklı bir şekilde konunun insani boyutunun daha ön planda olması gerektiğini vurgulayan yazarlar, 1915 olayları için "her şeyden evvel, ahlaki ve vicdani bir üslup oluşturmak gerekiyor" sözlerini başkasından alıntılıyarak (s.178) konuya bu doğrultuda yaklaşılması gerektiğine inandıklarını belirtiyorlar. Ne var ki yazarların kendi makalelerinde sergiledikleri üslup, kendilerinin bu konudaki samimiyetine

1 Sibel Özbudun, *Temel Demirer, Hayır Evet'ten Önce Gelir: Hukuk(suzluk) Yazıları* (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008), ss.161-179. Makalenin ilk sayfası olan 169. sayfada makalenin daha önce yayımlandığı dergilerin listesi verilmektedir.

gölge düşürmektedir. Örneğin Ahmet Refik (Altınay)'ın Van vilayetinde Ermenilerin Müslümanlara yaptığı katliam için kullandığı “Ermenilerin Van kıtâli” (katliamı) ifadesini yazarların “Ermenilerin Van kıtâli (savaşı)” (s.164) şeklinde sadece “savaş” olarak sunmaları ve yaşanan katliamın üstünü örtme girişimleri bu bakımdan dikkat çekmektedir. Konu ile ilgili bilgisi sınırlı olan okurların, yazarların bu açıklaması nedeniyle Ahmet Refik'in Van vilayetinde Müslümanlara yapılan katliamdan bahsettiğinin farkına varmaları mümkün olmayacaktır. Yazarların, bu şekilde Müslümanların maruz kaldığı katliamların üstünü örtme girişimleri, maalesef 1915 olayları için “ahlaki ve vicdani” bir üslup oluşturulmasına katkıda bulunmamaktadır.

Yazarların, “Savaş alanına ne kadar yakındı ki Ankara eyaletindeki 63 bin Katolik Ermeni'nin –ki bunlar Gregoryen Ermenilerden kültür ve politika bakımından farklılaşmış, apolitik bir toplum idi– 61 bini tehcir edildi?” (s.175) şeklinde okuyuculara yönelttikleri soru ise, kendilerinin konu üzerindeki araştırmalarının derinliğinin ne seviyede olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Yazarların var olmayan Ankara “Eyaletindeki” Katolik Ermeni sayısı olarak ileri sürdükleri 63 bin rakamı, gerçekte Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamındaki Katolik Ermenilerin sayısını oluşturmaktadır (63,967). Bu sayının tamamının, yazarların yanlışlıkla eyalet olarak bahsettikleri, Ankara Vilayeti'nde olamayacağı da açıktır.

Yazarlar, çizdikleri soykırım portresine uygun olarak çeşitli aktarımlarda bulunmaktadırlar. Ancak, yazarların yaptığı kimi alıntı ve aktarımlar gerçeği yansıtmamakta ve orijinal eserlerde yer alan metinlerden oldukça farklı olarak kullanılmakta ve sunulmaktadır. Bu doğrultuda yapılan aktarımlardan biri Trabzon Mebusu (Hafız) Mehmet Emin Bey'in Meclis-i Mebusan'da yaptığı ve Ermeni meselesine değinen konuşmasıdır:

Meclis-i Mebusan üyesi sıkı İttihatçı Hafız Mehmet, ‘Gözlerimle gördüm. Samsun'da kayıklara bindirip denize döküp öldürüyorlardı. Talat'la konuştum, engel olamadım’ diyor. Zaten bütün işi koordine eden Talat Paşa'dır. (s.168).

Yazarların bu şekilde aktardığı ve Trabzon Mebusu olan (Hafız) Mehmet Emin Bey'e atfettikleri bu konuşma, Taner Akçam'ın 2005 yılında *Radikal* gazetesinde Neşe Düzel'e verdiği mülakattan aynen alınmıştır.² Fakat alıntı Mehmet Emin Bey'in Meclisi Mebusan'daki konuşmasından oldukça değişik olarak aktarılmıştır. İlk olarak, olay Samsun'da değil, Ordu'da gerçekleşmiştir. Bahsedilmesi gereken ikinci ve daha önemli husus ise, Mehmet Emin Bey'in “gözleri ile gördüğü” olayla

2 Neşe Düzel, “Atatürk 'katiller' diye bağıırıyordu,” *Radikal*, 30.05. 2005. Mülakatın tamamına şu web adresinden ulaşılabilir: <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154213>.

ilgili anlattıklarının aslında yazarların sunduğu alıntının tersini söylüyor olmasıdır:

Ordu kazasında bir Kaymakam vardı. Ermenileri kayığa doldurarak Samsun'a göndermek bahanesi ile denize döktürdü. Vali Cemal Azmi'nin de aynı muameleyi yaptığını işittim. Oraya kadar gidemedim. Ordu kazasından dönmeye mecbur oldum. Buraya gelir gelmez meşhudatımı [gözlerimle gördüklerimi] Dâhiliye Nazırına [Talat Paşa'ya] söyledim. O vakit müfettiş gönderdiler ve Kaymakamı azl ettiler. Tahtı muhakemeye aldılar.³

Buradan anlaşılacağı üzere, yazarların iddiasının aksine, Mehmet Emin Bey "gözleri ile gördüğü" ve Talat Paşa ile konuştuğundan sonra engel olamadığı bir olaydan söz etmemektedir. Tersine, Mehmet Emin Bey'in aktardıklarına göre, kaymakam görevinden alınmış ve mahkemeye verilmiştir. Bu bakımdan, yazarların kullandıkları kaynakların güvenilirliği ve sundukları alıntılarının doğruluğu konusunda dikkatli davranmadıkları gözlenmektedir.

Yazarlar ayrıca savaş sırasında salıverilen hükümlüler üzerine de bazı iddialar ortaya koymaktadırlar. Yazarlara göre bu kişiler aslında Ermeni kabilelerini imha etmek için çıkarılmışlardır:

İstanbul ve diğer illerin hapisanelerdeki binlerce azılı suçlu dâhiliye ve adalet bakanlığından çıkarılan afla katliamda kullanılmak üzere serbest bırakılmış, alınan askeri eğitimden sonra çeteler hâlinde Ermeni sorununu ortadan kaldırmak üzere "görev" yerlerine gönderilmişlerdi. Görevleri sürgün edilen Ermeni kabilelerini pusuya düşürüp imha etmekte ve bu görevi hakkıyla yerine getirdikleri söylenebilir. (s.173).

İleri sürülen bu iddialar için hiçbir kaynak gösteremeyen yazarlar, Birinci Dünya Savaşı'nda hükümlülerin savaş için salıverilmesi uygulamasının, savaşa müdahil olan başka ülkelerce de gerçekleştirildiğini bilmedikleri izlenimini vermektedirler.⁴ Ayrıca yazarlar, isimlerini övgüyle zikrettikleri kişilerin de bu iddiayı reddettiğinden habersiz görünmektedirler. Örneğin, söz konusu makalede yazarların "Çılgınlaşmayan Gerçek Türkler" arasında saydıkları ve kendisinden

3 Konuşmasının devamında Mehmet Emin Bey, Vali Cemal Azmi Bey'e ilişkin şunları söylemektedir: "Fakat Vali hakkında bir şey yapamadım. Belki üç sene de uğraştım fakat olmadı." Burada şahit olunmuş bir olay ile söylenti arasındaki fark da gözetilmelidir. Bunun dışında, Mehmet Emin Bey aynı oturumdaki konuşmasında, Samsun'da Rumlara karşı şiddet eylemlerine girişen bir mutasarrıf hakkında, Rum mebus Kofidi Efendi ile birlikte Talat Paşa'ya şikâyetinde bulduklarını ve Talat Paşa'nın mutasarrıfı ertesi günü azlettini aktarmaktadır: "Kofidi efendi ile beraber buraya gelip Talat Paşa'ya söyledik. Bunun üzerine mutasarrıfı ferdası [ertesi] günü kaldırdı." *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima senesi 5, Cilt 1. (Ankara: TBBM Basımevi, 1992), s. 300.

4 Örneğin ABD'de ciddi suçlardan hüküm giymiş 8.000 mahkûm, orduya katılmaları şartıyla serbest bırakılmıştır. Guenter Lewy, "Revisiting the Armenian Genocide," *Middle East Quarterly*, Cilt: 12, Sayı: 4 (2005), s. 8.

Türklerin “yüz akı” olarak bahsettikleri “Yozgat Mutasarrıfı Cemal Bey”, Yozgat Davası'nda vermiş olduğu ifadeyle bu iddianın doğru olmadığını belirtmiştir. Yozgat Davası'nın 11. oturumunda, savcının “Harb-i Umûmî'ye girdiğimizde habshânelerden eli silah tutanlardan bir çete teşkil edilmişti. Bunun Ermeniler hakkında olması ihtimali vardır, acaba böyle midir?” şeklinde yönelttiği sorusuna, Cemal Bey, “Bunlar Ermeniler için çıkarılmış değildir, hatta bu katillerden tekrar edebisizlik edenlerin telgraf direklerine asıldığını işidiyordum” şeklinde cevap vermiştir.⁵

Etik Sorunlar

Yazarlar, ileri sürdükleri savları desteklemek için tırnak içerisinde bazı alıntılar verirken birtakım kaynaklara atıfta bulunmakta iseler de, bu dipnotlar dikkatle kontrol edildiğinde, referans verilen eserlerin kendileri tarafından görülmediği, ancak bunlara atıfta bulunan başka yazarlardan kopyalandıkları anlaşılmaktadır. Aşağıda sunulan örnekler okurlara bu konuda fikir vermek açısından yararlı olacaktır.

İntihal: Eşref Kuşçubaşı ve Rakamlar

Temel Demirer ve Sibel Özbudun, 1914 yılında Ege bölgesindeki Hıristiyanlara yönelik uygulamalara değinirken şu bilgiyi vermekteler:

Teşkilâtı Mahsusa'nın şeflerinden olan Eşref Kuşçubaşı sadece 1914 içinde ve harbin ilk aylarında “Ege mıntıkasında ve bilhassa sahillerde yuvalanmış ve kümelenmiş olan... Rum-Ermeni nüfus(un)”, sürülen miktarının 1.115.000 olduğunu söylemektedir (s.172).

Yazarlar, bu alıntı için Cemal Kutay'ın Eşref Kuşçubaşı ile yaptığı mülakatları içeren *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi* başlıklı eserin 6. sayfasına atıfta bulunmaktalar. Ancak, yazarlar söz konusu kitabın adını eksik olarak “Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa” şeklinde nakletmektedirler. Yukarıda gösterilen ve yazarların kendilerine aitmiş gibi sundukları cümlenin genel akışı, maalesef yazarların atıfta bulunmadığı başka bir eserden aynen kopyalanmıştır. Taner Akçam, *Ermeni Tabusu Aralanırken Diyalogdan Başka Çözüm Var mı?* başlıklı kitabında, Ege bölgesindeki uygulamalara değinirken şu ifadeyi kullanmaktadır:

5 Nejdet Bilgi, *Yozgat Ermeni Tehciri Davası* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), s.256; “İkdam Versiyonu”.

Kuşçubaşı sadece 1914 içinde ve harbin ilk aylarında “Ege mıntıkasında ve bilhassa sahillerde yuvalanmış ve kümelenmiş olan... Rum-Ermeni nüfus(un)”, sürülen miktarının 1.150.000 olduğunu söylemektedir.⁶

Akçam yukarıdaki pasajda tırnak içersinde verdiği alıntı için Cemal Kutay’ın *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber’de Türk Cengi* eserinin 6. sayfasına atıfta bulunmaktadır. Yalnız söz konusu eserin 6. sayfasında bu rakamın ya da bilginin geçtiği herhangi bir cümle yer almamaktadır. Cemal Kutay’ın söz konusu kitap için yazdığı önsözün son sayfasını oluşturan 6. sayfa, Eşref Kuşçubaşı’ya ait herhangi bir ifade de içermemektedir. Söz konusu rakam Cemal Kutay’ın eserinin 60. sayfasında yer almaktadır:

Ege mıntıkasında ve bilhassa sahillerde yuvalanmış ve kümelenmiş olan 1.150.000 Rum-Ermeni nüfus, daha harbin başlamasından kısa zaman evvel ve harbin ilk aylarında içeri alınmamış olsa idi, Çanakkale müdafaasının bile mümkün olamayacağı gün gibi aşikâr idi.⁷

Taner Akçam 60. sayfada yer alan yukarıdaki bu cümleye atıfta bulunurken, yanlışlıkla sayfa numarasını “6” olarak vermektedir. Taner Akçam, Eşref Kuşçubaşı’ya atfettiği söz konusu sayıyı kullandığı diğer tüm eserlerinde de bu referans hatasını tekrar etmektedir.⁸ Söz konusu alıntıyı ve referansı Taner Akçam’dan bire bir kopyalayan Temel Demire ve Sibel Özbudun ise Akçam’ın yanlış referansının peşine takılarak Cemal Kutay’ın eserinin “6.” sayfasına referans vermekteler. Bununla birlikte yazarlar, Cemal Kutay’ın eserinde ve bu esere atıfta bulunan Akçam’ın çalışmasında “1.150.000” olarak geçen sayıyı kopyalarken, bu rakamı yanlışlıkla “1.115.000” olarak vermektedirler. 1914 yılı için gösterilen “1.150.000” sürgün sayısı oldukça abartılıdır. Bu tarihte bu çapta büyük bir nüfus hareketini teyit eden başka bir kaynak bulunmamaktadır. Akçam’ın ve sözkonusu makalenin yazarlarının bu iddiayı Eşref Kuşçubaşı’ya atıfta bulunarak ileri sürmeleri de bu durumu değiştirmemektedir.

6 Taner Akçam, *Ermeni Tabusu Aralanırken Diyalogdan Başka Çözüm Var mı?* (İstanbul: Su Yayınları, 2002), s.225.

7 Cemal Kutay, *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber’de Türk Cengi* (İstanbul: Tarih Yayınları, 1962), s. 60.

8 Taner Akçam, *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu, İttihat ve Terakki’den Kurtuluş Savaşı’na* (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), s.191 dipnot 452. Taner Akçam, *Armenien und der Völkermord: Die Istanbul Prozesse und die türkische Nationalbewegung* (Hamburg: Hamburger Edition, 2004), s.43; s.373, not 102. Taner Akçam, *From Empire to Republic: Turkish Nationalism and the Armenian Genocide* (London: Zed Books, 2004), s.147, s.156 not 120. Taner Akçam, *A Shameful Act: The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility* (New York: Metropolitan Books, 2006), s.106, s. 403 not 150. Taner Akçam, *Ermeni Meselesi Hallolunmuştur* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), s.100 dipnot 77.

İntihal: Celal Bayar ve Rakamlar

Yazarlar yukarıda incelenen Eşref Kuşçubaşı'ya dair yazdıkları cümlelerin hemen ardından şu ifadeye yer vermektedirler:

Kuşçubaşı'nın anılarından ayrıntılı aktarmalar yapan Celal Bayar da tek tek şehirlere ilişkin bazı sayılar verir. Bunların toplamı yukarıdaki toplam sayıyı vermektedir. (s.172).

Bu bilgiyi veren yazarlar referans olarak (yine görmedikleri anlaşılın) Celal Bayar'ın *Ben de Yazdım*, adlı eserinin 5. cildinin 1576. sayfasına atıfta bulunmaktadırlar. Ne var ki, bu cümle de Taner Akçam'ın yukarıda anılan eserinden kaynak gösterilmeden aynen alınmıştır. Akçam, Eşref Kuşçubaşı'ya attığı cümle için verdiği dipnotta, Cemal Kutay'ın kitabına (yanlış) atıfta bulunup, şu bilgiyi eklemektedir:

Kuşçubaşı'nın anılarından ayrıntılı aktarmalar yapan Celal Bayar da tek tek şehirlere ilişkin bazı sayılar verir. Bunların toplamı yukarıdaki toplam sayıyı vermektedir.⁹

Taner Akçam yukarıdaki bu ifade için kaynak olarak Celal Bayar'ın *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş* adlı eserinin 5. cildinin 1576. sayfasını göstermektedir. Akçam bu esere daha önce atıfta bulunmuş olduğundan, dipnotunda eserin başlığını kısaltarak “Ben de Yazdım” şeklinde vermektedir. Bunun farkına varmayan Temel Demirer ve Sibel Özbudun, bahsi geçen eserin başlığını (Akçam'ın dipnotunda verdiği şekliyle) eksik yazarak atıfta bulunmaktadırlar. Yazarların söz konusu referansı Akçam'dan aldıklarının bir başka göstergesi ise, Akçam'ın bir hatasını tekrar ediyor olmalarıdır. Akçam'ın iddiasının aksine, Celal Bayar'ın eserinde verilen söz konusu sayıların toplamı (yukarıda bahsi geçen) 1.150.00 rakamını vermemektedir. Bayar'ın eserinde verilen sayıların toplamı 760.000'dir:

Ayvalık körfez mıntıkasında 120.000, Çanakkale (dahil) mıntıkasında 90.000, Nefsi İzmir'de 190.000, Urla Yarım adası ile İzmir'in güney batısında Çeşmeye kadar 130.000, Aydın havalisinde 80.000, Akhisar, Manisa, Alaşehir, Uşak ve havalisinde 150.000 Rum teksif edilmiştir [toplanmıştır].¹⁰

9 Taner Akçam, *Ermeni Tabusu...*, s.205 dipnot 251.

10 Celal Bayar, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş*, Cilt: 5, (İstanbul: Baha Matbaası, 1967), s. 1576

Temel Demirer ve Sibel Özbudun, referans verdikleri kaynağı görmedikleri için, bu durumu fark etmeyip, Akçam'ın hatasını tekrar etmekte ve bu sayıların toplamının, yukarıda geçen 1.150.000 sayısına eşit olduğunu ileri sürmektedirler. Bu çerçevede, bir diğer hususa dikkat çekmekte yarar vardır. Bayar'ın eserinde yukarıda aktarılan rakamların hemen ardından şu bilgi verilmektedir: "Yunanistan'dan devamlı olarak yapılan muhacerat sonunda, Midilli'de 150.000, Sakız'da 70.000, Sisam'da 100.000'ni bulan nüfus toplanmıştı."¹¹

Akçam muhtemelen adalar için aktarılan bu sayıları da diğerlerine ekleyerek "1.150.000" rakamına yakın bir sayıya ulaşmaktadır. Buradan hareketle Akçam, Bayar'ın eserindeki sayıların Kuşçubaşı'nın verdiği rakamı teyit ettiği sonucuna varmaktadır. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken bir husus 1912'de kaybedilen bu adalardan hiçbirinin 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde olmadığıdır. Dolayısıyla "1914 yılı içinde" Osmanlı'nın kontrolü altında bu adalarda sürgün veya benzeri bir nüfus hareketinin gerçekleştirilmesi söz konusu değildir. Kaldı ki Celal Bayar'ın eseri dikkatli bir şekilde okunduğu takdirde nakledilen sayıların sürgünler için değil belli bölgelerdeki toplanan nüfus miktarları için verildiği görülmektedir. Celal Bayar, abartılı olduğu gözlenen sayılar için, dipnot düşerek "bu rakamlar tarafımdan kontrol edilmemiştir" uyarısında bulunmaktadır.¹² Ayrıca, bu sayıları dinleyen İsmail Canbolat'ın gülerken, "Nasıl olur? Midilli'ye bunun dörtte biri insan gelse yatacak yer bulamaz" dediği nakledilir.¹³

Rakamların asıl kaynağına dair Cemal Kutay'ın farklı bir eserinde daha aydınlatıcı bilgiler verilmektedir. Buna göre söz konusu rakamlar, Yunanistan'ın Atina Üniversitesi'ne hazırlattığı, *Ege'de Rumluk* başlıklı bir kitaptan alınmıştır. Kutay'ın eserinde "Yunan makamları neden mübalağalı?" başlığı altında şu bilgiler verilmektedir:

Elimizde bir de Atina'daki ajanlarımızın Yunan Hariciye arşivinden aktardığı malumat vardı. Bu, Yunanlıların, Atina Üniversitesine hazırlattıkları Ege'de Rumluk isimli eserden alınmış malumatı. Burada verilen rakamlara göre:

Ayvalık körfez mıntkasında 120.000, Çanakkale (dahil) mıntkasında 90.000, İzmir'in içinde 190.000, Urla Yarım adası ile İzmir'in güney batısından Çeşmeye kadar 130.000, Aydın havalisinde 80.000, Akhisar, Manisa, Alaşehir, Uşak ve havalisinde 150.000 Rum yaşıyordu.

11 Celal Bayar, *Ben de Yazdım...*, s. 1576

12 Celal Bayar, *Ben de Yazdım...*, s. 1576, dipnot 1.

13 Cemal Kutay, *Etniki Eteryadan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980), s.213.

Aynı eser, sadece son iki senede Yunanistan'dan devamlı olarak adalara nüfus iskânı yapıldığını, bunun Midilli'de 150.000, Sakız'da 70.000, Sisam'da 100.000'i aştığını kaydediyordu.¹⁴

Alıntıdan net olarak görüldüğü üzere, verilen sayılar, Celal Bayar'ın eserinde verilenlerle bire bir örtüşmektedir. Buna ilaveten, söz konusu (abartılı) rakamların çeşitli bölgelerdeki nüfus miktarları için verildiği ve sürgün edilen miktar ile bir ilgisi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Tabii, Temel Demirer ve Sibel Özbudun, verdikleri referansa hiç görmeden atıfta buldukları için, bu hususları fark etmeleri de mümkün olmamıştır.

İntihal: Miralay Seyfi, İsmail Canbolat ve Teşkilatı Mahsusa

Teşkilat-ı Mahsusa'nın, tehcirde Ermeni kabilelerine karşı imha operasyonları yürüttüğünü ileri süren yazarlar, bu imha operasyonlarından sorumlu oldukları iddia edilenler arasında aşağıdaki isimleri saymaktalar:

Miralay Seyfi (bir süre sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Tuğgeneral olan Seyfi Düzgören), Emniyet Müdürü Canpolat da Teşkilât-ı Mahsusa'nın imha faaliyetlerindeki önde gelen sorumlulardı. (s.172).

Yazarlar bu iddialarına destek olarak (gene muhtemelen hiç görmedikleri) iki farklı kaynak göstermektedirler. Bu kaynakların biricisi, yazarların "Britanya Dışişleri Arşivi, FO 371/4173 Dosya 345" kaydıyla atıfta buldukları, ancak kimin tarafından yazıldığı, kime yollandığı ve tarihi kendileri tarafından belirtilmeyen bir İngiliz belgesi.

Yazarların başvurduğu diğer kaynak ise, aslında var olmayan bir eser: Fuat Balkan'ın *Hatıralar* başlıklı hatıratının 2. cildinin, 297. sayfası. Konu hakkında ön bilgisi olmayan ve yazarların yanlış referansını takip eden okurlar, Fuat Balkan'ın hatıratının var olmayan 2. cildini bulma çabası içine girebilirler. Yazarların atıfta bulunmaya çalıştıkları hatırat, *Yakın Tarihimiz* adlı derginin 2. cildinin 23. sayısı (2 Ağustos, 1962) içerisinde (296 ve 297. sayfalarında) bir kısmı yayımlanan hatıratır.¹⁵ Derginin önceki ve sonraki sayılarında hatıratın diğer kısımları da yayımlanmıştır.¹⁶

14 Cemal Kutay, *Etniki Etery'a'dan Günümüze...*, ss. 212–213.

15 "Fuat Balkan'ın Hatıraları," *Yakın Tarihimiz*, Cilt: 2, Sayı: 23 (2 Ağustos 1962): ss. 296–297.

16 Ayrıca söz konusu hatırat 1998 yılında kitap olarak Arma yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bkz.: Metin Martı (haz.), *İlk Türk Komitacı Fuat Balkan'ın Hatıraları* (İstanbul: Arma Yayınları, 1998).

Yazarların gösterdikleri bu iki kaynak, Ermeni araştırmacı Vahakn N. Dadrian'ın makalelerinin Türkçe tercümesinden alınmıştır.¹⁷ Dikkat çekicidir ki her iki kaynaktaki yazarların adını yanlışlıkla “Canpolat” olarak zikrettikleri Emniyet Umum Müdürü İsmail Canbolat hakkında hiçbir bilgi ya da ifade yoktur. Bu bakımdan Temel Demirer ve Sibel Özbudun'un, söz konusu kaynaklara dayanarak, İsmail Canbolat'ın “Teşkilat-ı Mahsusa'nın imha faaliyetlerindeki önde gelen” sorumlularından olduğu sonucuna nasıl ulaştıklarını anlamak oldukça güçtür.

Miralay Seyfi (Düzgören)'in adı her iki kaynaktaki yazarların iddiaları ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Fuat Balkan'ın hatıralarına göre Miralay Seyfi, Fuat Balkan'ın Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde Birinci Dünya Savaşı sırasında Batı Trakya'da verdiği hizmetlerden olumlu bir şekilde bahsetmekte ve yeni vazifeler üstlenmek üzere tekrar bu bölgede görevlendirilmesini istemektedir:

Seyfi Bey söze başlayarak, bütün Birinci Dünya Savaşı devamınca, Teşkilat-ı Mahsusa'da, emrinde nasıl çalıştığımı ve bu arada bilhassa, Garbî Trakya'da bulunan düşman ordusuna indirdiğim darbelerle memlekete yaptığım hizmetleri –beni mahcup edecek derecede metheden bir ifade ile – uzun uzadıya anlatarak şimdi de burada beyhude tutulmayarak, hemen Garbî Trakya'da yapılacak vazifeye mümkün olan süratle sevkimi istedi ve İsmet Bey'e hitaben:

“–Para sıkıntınız olamaz. Teşkilat-ı Mahsusanın mesture paralarını olduğu gibi size devrettim. Bir an evvel vazifeye gönderilmesi lazımdır” dedi.¹⁸

Sibel Özbudun ve Temel Demirer'in, Miralay Seyfi'yi “Teşkilat-ı Mahsusa'nın imha faaliyetlerinin önde gelen” sorumlularından ilan ederken atıfta bulunmaya çalıştıkları kaynaktaki Miralay Seyfi ile ilgili işte bu yukarıda anlatılanlar yer almaktadır.

Yazarların görmeden atıfta buldukları İngiliz belgesi ise, Miralay Seyfi'nin savaş sırasında esirlere yaptığı iddia edilen kötü muamele ile ilgilidir. Belgede ne Ermenilerden ne de Teşkilat-ı Mahsusa'dan bahsedilmektedir. Söz konusu belgede Miralay Seyfi ile ilgili olarak şunlar ileri sürülmektedir:

17 Karşılaştığımız, Vahakn N. Dadrian, *Ermeni Soykırımında Kurumsal Roller, Toplu Makaleler Kitap 1* (İstanbul: Belge Yayınları, 2004), s. 45, dipnot 5 ve 6. Ayrıca bkz.: aynı eser sayfa 132, dipnot 75; s.133 dipnot 78; s.134.

18 “Fuat Balkan'ın Hatıraları...”, s. 297. Ayrıca bkz.: Metin Martı, *İlk Türk Komitacıları...*, s.50.

Seyfi Bey, Türk Harp Dairesinde Askeri İstihbarat Şefidir. Türkiye'deki savaş esirleri arasındaki can kaybı ve eziyetler, esirler adına Amerikan Büyükelçiliği tarafından yapılan sürekli ricalara başlıca bu adamın kasıtlı ve zalim kayıtsızlığından ileri gelmiştir. Seyfi Bey geniş yetkilere sahipti ve esirlerin [zor yaşam] koşullarını hafifletebilirdi ve kendisinin [esirlere] yardımın kontrol ve engellenmesinde yardımcılarından fazla değilse bile onlar kadar çaba sarf ettiği söylenebilir.¹⁹

Bu belgeden hareketle Miralay Seyfi'nin Teşkilat-ı Mahsusa'nın Ermeni tehcirindeki "imha faaliyetlerinde önde gelen" sorumlularından olduğu sonucuna varabilmek oldukça kuvvetli bir hayal gücü gerektirir. Ne var ki, yazarlar neye atıfta bulduklarını bilmedikleri için bu belgeyi bu şekilde kullanmakta da bir mahsur görmemekteler.

İntihal: Eşref Kuşçubaşı ve Teşkilatı Mahsusa

Yazarlar Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetleri ve görev alanları üzerine fikirlerini aktarırken, teşkilatın önemli üyelerinden biri olan Eşref Kuşçubaşı'nın Cemal Kutay ile yapmış olduğu mülakatlara atıfta bulunarak bazı alıntılar sunmaktadırlar:

Teşkilât-ı Mahsusa'nın elebaşlarından Eşref Kuşçubaşı örgütün işlevini hükümetin ve güvenlik güçlerinin "kat'iyen başaramayacağı işleri görmüş" oldukları, "Türk olmayan milliyetlerden gelen nüfus gruplarına karşı alınan önlemlerin icrasını" gerçekleştirdikleri şeklinde açıklamıştır (s.172).

Yazarlar tırnak içinde verdikleri bu alıntılar için Cemal Kutay'ın, Eşref Kuşçubaşı ile yapılan mülakatları içeren ve adını daha önce andığımız eserinin 18, 38 ve 78. sayfalarına atıfta bulunmaktadırlar. Yalnız yazarların tırnak içerisinde verdiği "*Türk olmayan milliyetlerden gelen nüfus gruplarına karşı alınan önlemlerin icrası*" cümlesi, maalesef ne yazarların referans verdiği sayfalarda ne de kitabın diğer sayfalarında yer almaktadır. Bunun yerine eserde buna benzeyen fakat farklı olan bir cümle yer almaktadır:

19 Public Record Office F.O. 371/4173 Folyo 345. Amerikan Dışişleri Bakan vekili William Philips tarafından İngiltere'deki Amerikan Büyükelçisi John Davis'a yollanan 20 Mart 1919 tarihli rapor. Belgenin orijinal İngilizce metni şu şekildedir:

Seifi Bey, Chief of Military Intelligence at the Turkish War Office. It was chiefly owing to the studied and brutal indifference of this man to the constant requests of the American Embassy on behalf of the prisoners of war in Turkey that a great part of the mortality and suffering among them was due. Seifi Bey was vested with great power and might have relieved the conditions of the prisoners and it may be stated that he did as much as, if not more than, his associates to check and prevent the extension of assistance.

Bu seneler içinde Teşkilât-ı Mahsusa'nın, münhasıran gizli istihbarat ile değil, hariçte ve hatta Osmanlı devletinin hudutları içinde kalan, fakat merkeze bağlılık ve sadakatleri daima şüphe uyandırmış bulunan ve Türklerden gayrı ırk ve milletlerin ekseriyeti [çoğunluğu] teşkil ettikleri yerlerde aldığı tedbirlerle, hükümetin görünürdeki kuvvetlerinin ve asayiş teşkilatının kat'iyen başaramayacağı hizmetleri görmüş olduğu muhakkaktır.²⁰

Yazarların tırnak içinde verdikleri alıntılar, yukarıdaki orijinal metne benziyor ve yakın bir anlama sahip gibi görünse de, yazarların alıntısı ilgili kitapta mevcut değildir. Bu iki alıntı arasındaki fark, orijinal kitabı görenek alıntı verdikleri iddiasında bulunan yazarların konumu için açıklanması oldukça güç bir durum yaratmaktadır. Yazarların sundukları alıntıyı aldıkları kaynak, Ermeni araştırmacı Vahakn N. Dadrian'ın Türkçeye çevrilen bir başka çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada Dadrian şunları ifade etmektedir:

Bir diğeri, Ermeni tehirci ile ilgili “görevleri yerine getirmiş” önemli bir Teşkilat-ı Mahsusa Şefi [Eşref Kuşçubaşı], hükümetin ve güvenlik unsurlarının “kat'iyen başaramayacağı hizmetleri görmüş” olduklarını yani “*Türk olmayan milliyetlerden gelen nüfus gruplarına karşı alınan önlemlerin icrasını*” gerçekleştirdiklerini, itiraf etti.²¹

Dadrian, yukarıdaki pasajda tırnak içerisinde verdiği alıntılar için, Cemal Kutay'ın ilgili eserinin 18, 38 ve 78. sayfalarına atıfta bulunuyor. Cemal Kutay'ın eserindeki orijinal metin ile Dadrian'ın verdiği alıntı arasındaki farkın temel sebebi, metnin iki defa tercüme edilmiş olmasıdır. Dadrian sunduğu alıntıyı ilk olarak 1989 yılında *The Yale Journal of International Law* (Yale Uluslararası Hukuk Dergisi)'da İngilizce olarak yayımlanan makalesinde kullanmıştır.²² Daha sonra Dadrian'ın bu uzun makalesi Yavuz Alogan tarafından Türkçeye çevrilmiş ve 1995 yılında Belge yayınları tarafından kitap olarak yayımlanmıştır. Bu sebeple söz konusu metin ilk önce Türkçeden İngilizceye ve daha sonra tekrar İngilizceden Türkçeye çevrilmek kaydıyla iki kez tercüme edilmiştir. Bunun farkına varamayan Temel Demirel ve Sibel Özbudun, orijinal eserde bulunmayan ve Dadrian'ın tırnak içerisinde verdiği “*Türk olmayan milliyetlerden gelen nüfus gruplarına karşı alınan önlemlerin icrası*” cümlesini esasen Dadrian'dan kopyalarken, Cemal Kutay'ın eserine atıfta bulunmakta hiç bir mahsur görmemiş gibi görünüyorlar.

20 Cemal Kutay, *Birinci Dünya Harbinde...*, s. 18

21 Vahakn N. Dadrian, *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Sorunu Olarak Jenosid: 1915 Ermeni Olayı ve Hukuki Sonuçları* (İstanbul: Belge Yayınları, 1995), s.58.

22 Vahakn N. Dadrian, “Genocide as a Problem of National and International Law: The World War I Armenian Case and Its Contemporary Legal Ramifications,” *The Yale Journal of International Law*, Cilt: 14 Sayı: 2 (1989): s.276

Bu çerçevede belirtmek gerekir ki, orijinal eserdeki metin ile Dadrian'ın aktardığı versiyon birbirine yakın gibi görünse de, iki alıntı arasında önemli bir fark vardır. Orijinal eserde Eşref Kuşçubaşı Teşkilat-ı Mahsusa'nın “Türklerden gayri ırk ve milletlerin ekseriyeti [çoğunluğu] teşkil ettikleri yerlerde aldığı” önlemlerden bahsetmektedir. Ancak, Dadrian bunu “Türk olmayan milliyetlerden gelen nüfus gruplarına karşı alınan önlemlerin icrası” şeklinde değiştirerek, bir nüfus grubunu hedef alınmış gibi sunmaktadır. Dadrian'ın Eşref Kuşçubaşı'nın sözlerini çarpıtarak kullandığı başka araştırmacılar tarafından da saptanmıştır.²³

Sonuç

Bu çalışmada incelenen makalenin yazarı olan Temel Demirer'in ve Sibel Özbudun'un sergiledikleri tutum birçok açıdan etik değerleri ihlal etmekte ve okurlara karşı yapılmış bir saygısızlık örneği teşkil etmektedir. Yazarlar, görmedikleri ve okumadıkları kaynaklara atıfta bulunarak, bunlardan yanlış, tartışmalı ve saptırılmış sonuçlara varmaktadır ve bu durum yazarların itibarı hakkında oldukça şüpheli bir durum yaratmaktadır. Tarihe dair yazı yazmakta ve yorumda bulunmakta olan yazarlar, bunun gerektirdiği etik ve ahlaki kurallara asgari ölçüde dahi riayet etmemektedirler.

Dadrian-Akçam çizgisine bağımlı kalan ve literatüre hâkim olmadıkları belli olan yazarların, konu üzerindeki bilgi birikimlerini pekiştirmeleri ve güncelleştirmeleri gerekmektedir. Ancak, bilgi birikimi de tek başına, varılacak sonucun doğruluğunu garantileyemez. Çünkü bilgilerin kullanılmasında bilimsel etik ve yöntem, güvenilir sonuçlara varma yolundaki en sağlam temeli oluşturmaktadır. Ne yazık ki bu eleştiriye konu olan makale, bu iki temel gereksinimi de karşılayacak vasıflara sahip değildir.

Makaleye koydukları alt başlıkları, “*Dünyanın en zor şeylerinden biri, herkesin düşünmeden söylediğini, düşünerek söylemektir*” (s.164) gibi oldukça anlamlı alıntılarla süsleyen yazarlar, makalelerinde sergiledikleri tutum göz önüne alındığında, bu alıntının içerdiği mesajı kavrayamamış görünmektedirler. Bu bakımdan söz konusu makale ve buna ilişkin sorunlarla ilgili olarak, bu alıntının ne anlam ifade ettiği konusunda Temel Demirer ve Sibel Özbudun'un daha derin düşünceleri gerekmektedir.

23 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide* (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2005), s.85.